

تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته کشاورزی دانشگاه بوعلی‌سینا طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۹

چکیده

هدف: هدف این پژوهش، تعیین رفتار استنادی نویسندگان پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته کشاورزی و تشخیص الگوهای رفتاری، اطلاعاتی، زبانی و زمانی مورد استفاده آنهاست.

روش‌شناسی: این بررسی، پژوهشی کتاب‌سنجی (با استفاده از فن تحلیل استنادی) و از نوع تحلیل محتواست. جامعه آماری پژوهش را تمامی استنادهای موجود در بخش منابع و مآخذ پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته کشاورزی دانشگاه بوعلی‌سینا میان سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۹ (۳۳۷۰ استناد) تشکیل می‌دهند که با مراجعه به همه آنها، هیچ‌گونه نمونه‌گیری صورت نگرفت. ابزار مورد استفاده تحقیق، فیش برگه‌های مخصوص بود و اطلاعات مورد نیاز با استفاده از روش‌های کتابخانه‌ای و تحلیل استنادی گردآوری شدند و با مراجعه به وبسایت‌های مختلف و فهرستگان کتابخانه‌های دانشگاه بوعلی‌سینا نواقص رفع شدند؛ سپس داده‌ها به کمک آمار توصیفی، تحلیلی و نرم‌افزارهای Excel 2007، SPSS19 تجزیه و تحلیل شدند.

یافته‌ها: نشان دادند که منابع، بیشتر بومی و محلی بوده‌اند. استناد به مجلات لاتین (۶۹/۱۵ درصد) بیشتر از استناد به نشریات فارسی (۳۰/۸۵ درصد) بوده‌است.

نتیجه‌گیری: نتایج نشان دادند که کتب و منابع چاپی همچنان در اولویت استفاده قرار داشته و بهره‌گیری از وب نیز در حال گسترش می‌باشد.

واژگان کلیدی: تحلیل استنادی، رشته کشاورزی، دانشگاه بوعلی‌سینا، همدان، رفتار استنادی، مآخذ، پایان‌نامه‌ها، کارشناسی ارشد.

محسن حمیدی^۱

سینا کلانتری^{۲*}

۱. استادیار علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بروجرد
۲. کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان
Email: sina.kalantari@outlook.com

دریافت: ۱۳۹۳/۱۲/۱۲

پذیرش: ۱۳۹۴/۴/۲۴

مقدمه و بیان مسئله

با توجه به گسترش روزافزون عرصه تلاش‌ها در جهت تهیه و تدارک اطلاعات علمی و کاربردی در زمینه‌های مختلف و گسترش بیش از حد افزونگی دانش در میان جوامع انسانی، آنچه ضرورت می‌یابد، کوشش در جهت ساماندهی چنین مجموعه‌هایی از دانش بشری است که بتوان در قالبی سامان‌یافته از آن بهره‌برداری لازم را به عمل آورد لذا امروزه، ارزیابی تحقیق‌های علمی به‌طور فزاینده‌ای روبه‌افزایش است؛ چراکه در عمل، موجب رونق‌بخشیدن به جریان بهره‌وری از اطلاعات شده، این یکی از اهداف چنین ارزیابی‌هایی تلقی می‌شود. از اولین حرکت‌ها در جهت مرور یافته‌ها و تعیین ارزشمندی آنها، دستیابی به شیوه‌های ارزیابی کارآمد است به‌خصوص نحوه ارزیابی که بتواند گرایش‌های علمی و چگونگی آن را در یک رشته تخصصی دنبال کند. مطالعه استنادی یا تحلیل استنادی، یکی از متداول‌ترین فنون کتاب‌سنجی است که در آن قواعد حاکم بر رابطه میان مدرک استناددهنده و مدرک مورد استناد، جستجو و مطالعه می‌شود. در هر اثر مکتوب، ممکن است به علل گوناگون به تجربه‌ای، قولی یا مکتوبی اشاره شود که به این امر استناد می‌گویند. ممکن است چگونگی استناد در انواع نوشته‌ها متفاوت باشد ولی عمل استناد شناخته‌شده و هم‌عمر با کتابت و تألیف است (حری، ۱۳۸۱، ج ۱: ۱۶۱ و ۱۶۷).

از سال ۱۹۶۳، تحلیل استنادی کاربردهایی گوناگون داشته‌است که موارد عمده آنها عبارت‌اند از: بهبودبخشیدن به پایش کتاب‌شناختی متون رشته‌های مختلف، تعیین منابع هسته، گروه‌بندی منابع، ردگیری گسترش اندیشه‌ها و رشد متون علمی، پیش‌بینی روند انتشارات، تعیین الگوی استفاده از مواد و منابع و سیاست‌گذاری برای مجموعه کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی (چاوشی نجف‌آبادی، ۱۳۸۸: ۳)؛ همچنین، تحلیل مآخذ آثار دانشجویان وسیله‌ای است تا بتوان رفتار اطلاع‌یابی آنان را در استفاده از منابع و مجموعه کتابخانه با استفاده از ابزارهای کمی سنجید (جهانفر، ۱۳۸۷: ۴).

لنکستر^۱، مواردی دیگر را نیز به آن می‌افزاید که چگونه استناد در میان نویسندگان رشته‌های مختلف، موجب شناسایی نویسندگانی که بیشتر از دیگران، مورد استناد قرار می‌گیرند، می‌شود؛ به همین ترتیب، مجلات، کشورها یا سازمان‌هایی که بیش از موارد مشابه به آنها استناد می‌شود؛ شناسایی می‌شوند و روابط میان رشته‌ای و میزان روزآمد بودن نوشته‌های علمی با توجه به تاریخ منابع مورد استفاده در آثار از آن جمله‌اند (چاوشی نجف‌آبادی، ۱۳۸۸: ۳).

امروزه تحقیق‌ها و ارزشیابی آنها و استفاده از روش‌های تحلیل استنادی، دارای کاربردهای فراوان هستند. بسیاری از کشورها از تحلیل استنادی و سایر شیوه‌های کتاب‌سنجی برای اتخاذ تصمیم‌ها درباره ارزش کیفی پژوهش‌ها در راستای حمایت و تخصیص بودجه پژوهش در آموزش عالی استفاده می‌کنند (جهانفر، ۱۳۸۷: ۴).

تمامی گفته‌های پیشین از اهمیت کاربرد چنین روشی در خصوص ارزیابی منابع مورد استفاده در پژوهش‌ها و مطالعات راهبردی حکایت می‌کنند؛ شاید همین ضرورت مسئله باشد که محقق را بر آن داشت تا در حوزه کشاورزی و آن هم به‌منظور تعیین گرایش‌ها و موضوع‌های مورد توجه دانشجویان

1. Lancaster

کارشناسی ارشد دانشگاه بوعلی سینا، به چنین حرکتی دست بزند و انگیزه واقعی وی، کمک به دانشجویان حال و آینده درخصوص استفاده بهتر از منابع ارزشمند به کارگرفته شده در پایان نامه‌ها و پرکردن خلأ نبود چنین ارزیابی در حوزه بالا باشد. محقق بر آن است تا موضوع بالا را از دیدگاه‌هایی متنوع مانند: تعیین نوع منابع اطلاعاتی، نوع زبان، نیم عمر کتاب‌ها و مجلات، گرایش‌های موضوعی پایان نامه‌ها و نوع محمول‌های اطلاعاتی مورد استفاده، توزیع جغرافیایی و مجلات هسته این رشته بررسی کند. به دیگر سخن، پژوهشگر درصدد است برای پرسش زیر که مسئله اصلی تحقیق است، پاسخی مناسب بیابد: استنادهای به کاررفته در پایان نامه‌های کارشناسی ارشد رشته کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا دارای چه ویژگی‌های موضوعی، زبانی، نیم عمر و پراکندگی هستند؟

اهمیت و ضرورت تحقیق

بی تردید، هدف نهایی هر کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی، فراهم‌آوری مجموعه‌ای کارآمد و غنی و ارائه خدمات مناسب برای استفاده‌کنندگان است؛ برای نیل به این مقصود باید به کیفیت مجموعه‌سازی و بهره‌وری آن به‌طور شایانی توجه شود تا با در نظر گرفتن امکانات کتابخانه و محدودیت‌های مالی، بتوان کارآمدترین، مناسب‌ترین و پراستفاده‌ترین منابع را برای جامعه استفاده‌کننده تهیه کرد (رسول‌زاده خلیق، ۱۳۸۷: ۵).

حال این پرسش‌ها مطرح می‌شوند که کتابداران بخش مجموعه‌سازی چگونه انتخاب می‌شوند و با توجه به چه معیارهایی این‌گونه منابع را اولویت‌بندی می‌کنند؟ آنها کدام دسته از منابع اطلاعاتی را باید برگزینند؟ این منابع را از کدام زبان‌ها انتخاب کنند؟ و پرسش‌هایی از این دست (ایزدی، ۱۳۸۸: ۸).

پژوهش‌هایی نظیر پژوهش حاضر، قادر خواهند بود با نتایجی که به دست می‌دهند، کتابخانه‌ها را در این امر یاری کنند. زیرا بررسی متون نشان می‌دهند که روش کتاب‌سنجی، یکی از ابزارهای مفید برای ارزیابی متون و منابع علمی است (رسول‌زاده خلیق، ۱۳۸۷: ۵).

از نتایج حاصل از این تحقیق می‌توان در امر مجموعه‌سازی کتابخانه‌ها بهره‌مند شد؛ منابع مهم و معتبر این رشته را شناسایی کرد (چاوشی نجف‌آبادی، ۱۳۸۸: ۵) و به شناسایی نیازهای اطلاعاتی دانشجویان و استادان که بخشی عمده از مراجعان کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی دانشگاهی را تشکیل می‌دهند، نایل شد (ایزدی، ۱۳۸۸: ۷). درعین حال، یافته‌های پژوهش حاضر می‌توانند به‌عنوان راهنمایی کلی برای استفاده در سایر کتابخانه‌های هم‌موضوع نیز پرفایده باشند (رسول‌زاده خلیق، ۱۳۸۷: ۵).

اینکه در کتابخانه کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا کدام یک از اشکال مختلف منابع (کتاب، مجله و ...) تهیه می‌شود و منابع پرکاربرد دانشجویان براساس اولویت‌های استفاده کدام‌اند؟، مسئله‌ای است که با کمک تحلیل استنادی منابع پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کشاورزی این دانشگاه قابل بررسی است.

به‌طور کلی می‌توان گفت: علوم بسیاری با استفاده از تحلیل استنادی بررسی شده، منابع مهم و پراستناد آنها مشخص شده‌اند؛ در این میان، دانش کشاورزی نیز مورد لطف قرار گرفته و محققانی مانند تصویری قمصری و جهان‌نما (۱۳۸۵) به تعیین الگوهای رفتار علمی پژوهشگران این حوزه پرداخته‌اند؛ اما پژوهش

حاضر، اولین پژوهشی است که به مطالعه منابع پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا می‌پردازد.

اهداف پژوهش

هدف اصلی پژوهش، تعیین رفتار استنادی نویسندگان پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته کشاورزی و تشخیص الگوهای رفتاری، اطلاعاتی موضوعی، زبانی و زمانی مورد استفاده آنهاست. اهداف فرعی، عبارت‌اند از:

۱. برآورد میزان استناد به انواع اطلاعاتی در نوشتن پایان‌نامه‌ها؛
۲. شناسایی نیم‌عمر انواع منابع مورد استفاده در پایان‌نامه‌ها؛
۳. شناسایی توزیع جغرافیایی استنادها برحسب محل نشر، کتب و پایان‌نامه‌ها؛
۴. شناسایی توزیع مجلات هسته براساس «قانون برادفورد»^۱؛
۵. دستیابی به گونه‌های پر استفاده زبان‌ها در تدوین پایان‌نامه‌ها.

پیشینه‌های پژوهش

مطالعات انجام شده در ایران

صدیقی (۱۳۸۰) در مقاله‌ای مستخرج از طرح پژوهشی با عنوان «تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های فارغ‌التحصیلان حوزه علوم زمین، موجود در مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران» با استفاده از کتاب‌سنجی به بررسی منابع ۳۱۰ پایان‌نامه کارشناسی ارشد پرداخت؛ پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها با کمک نرم‌افزارهای SPSS و Excel مشخص شد که بیشترین میزان استناد به نشریات اختصاص دارد و پایان‌نامه‌ها کم‌استنادترین منبع در حوزه مورد مطالعه هستند؛ درانتها پژوهشگر، فهرستی از نشریات پر استفاده حوزه علوم زمین را ارائه داده است.

آزبیده (۱۳۸۱) در پژوهش خود با عنوان «تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی دانشکده ادبیات دانشگاه تهران» با بهره‌گیری از روش تحلیل استنادی، وضعیت استنادهای ۱۰۳ پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی دانشکده ادبیات دانشگاه تهران را بررسی کرد و نتیجه گرفت که استناد به منابع کتابی نسبت به سایر انواع منابع به طرز آشکاری، زیادتر بوده و از لحاظ قالب ادبی به آثار نظم، بیشتر از نثر استناد شده است؛ درخصوص موضوع استنادها نیز مشخص شد که پژوهشگران حوزه ادبیات فارسی پس از رده ادبیات، به رده‌های دین، زبان و در مرتبه آخر به رده تاریخ و جغرافیا بیش از سایر رده‌های دهدهی دیویی استناد کرده‌اند.

احمدزاده (۱۳۸۴) در تحقیقی زیر نام «تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های دکترای شهرسازی و معماری دانشکده هنرهای زیبا» با هدف بررسی الگوی رفتاری فارغ‌التحصیلان معماری و شهرسازی و نیز بررسی ویژگی‌های استفاده از منابع اطلاعاتی در کارهای تحقیقاتی آنان، به تحلیل استنادی ۳۵ عنوان پایان‌نامه دکترای شهرسازی و معماری دانشکده هنرهای زیبا از ابتدا تا پایان سال ۱۳۸۱ دست‌می‌زند و

1. Bradford's Law

اعلام می‌کند که کتاب‌ها با ۸۲/۶ درصد، بیشترین استناد را داشته‌اند؛ مجلات از قانون برادفورد تبعیت کرده و بیشترین زبان مورد استفاده دانشجویان، فارسی و سپس انگلیسی است؛ پربسامدترین مؤلفان در این بررسی به ترتیب، محمود توسلی و محمد منصور فلامکی و پربسامدترین عناوین به ترتیب، «نظریه شکل خوب شهر» و «فضا، زمان و معماری» هستند.

تصویری قمصری و جهان‌نما (۱۳۸۵) در تحقیق مشترکشان با عنوان «تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های پژوهشگران پژوهشکده مهندسی جهاد کشاورزی» به تعیین الگوهای رفتار علمی پژوهشگران در چگونگی استفاده از منابع می‌پردازند و نتیجه می‌گیرند که اگرچه بالاترین استناد به نشریات ادواری، مربوط است، میزان استناد به منابع جدید، بسیار کم است و پیشنهاد می‌کنند که علل این امر مشخص شوند. لازم به توضیح است که پژوهشگران در تدوین پایان‌نامه خود به شبکه اینترنت استناد نکرده‌اند.

جهان‌نفر (۱۳۸۷) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه دانشگاه علوم پزشکی آجا» در راستای کمک به مجموعه‌سازی کتابخانه دانشگاه، منابع ۱۵۱ عنوان پایان‌نامه پزشکی عمومی دانشگاه علوم پزشکی ارتش جمهوری اسلامی ایران را که میان سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۵ دفاع شده و به دانشگاه یاد شده ارائه شده بودند با استفاده از کتاب‌سنجی و فن تحلیل استنادی، مورد مطالعه قرار داد؛ نتایج حاصل نشان دادند که نویسندگان منابع فارسی دارای روحیه همکاری ضعیف‌تری نسبت به نویسندگان منابع انگلیسی هستند به نحوی که بیشتر این منابع را یک نفر نوشته یا ترجمه کرده است؛ به علاوه، دانشگاه تهران و انتشارات تیمورزاده به دلیل اینکه بیش از یک‌پنجم کتب فارسی مورد استناد را منتشر کرده‌اند، در زمره ناشران پراستناد هستند.

قلی‌پور (۱۳۸۸) در پایان‌نامه خود با عنوان «تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های شیمی دانشگاه تبریز میان سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۶»، ۲۷۳ عنوان پایان‌نامه کارشناسی ارشد و دکترای شیمی را در پنج گرایش «شیمی آلی، تجزیه، فیزیک، کاربردی و معدنی» مورد بررسی قرار داد؛ نتایج نشان می‌دهند که از مجموع ۱۹۵۳۰ استناد به انواع منابع اطلاعاتی، بیشترین استناد به مجلات و پس از آن به کتب بوده است. توزیع جغرافیایی کتب و مجلات در مجموع پنج گرایش، گویای آن است که آمریکا در رتبه اول و ایران در رتبه سوم قرار دارند؛ در خاتمه، پس از تعیین پراستنادترین مجلات (در هر گرایش و در جمع گرایش‌ها) تعداد سه مجله به عنوان مجلات هسته شناخته شده‌اند.

اسماعیل‌زاد حجیبی (۱۳۹۰) پایان‌نامه خود را با عنوان «تحلیل استنادی طرح‌های پژوهشی اعضای هیئت علمی دانشکده دندان پزشکی تبریز جهت تعیین الگوهای رفتار علمی پژوهشگران ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۸» نوشت؛ نامبرده با استفاده از روش‌های آمار توصیفی و از طریق نرم‌افزارهای SPSS و Excel به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخت و نتیجه گرفت که بیشترین تعداد مقالات (۲۷ مورد) به گروه دندان پزشکی ترمیمی مربوط‌اند. پراستنادترین محل نشر، کشور آمریکا بوده و ناشران آمریکایی با اختصاص ۶۱/۸۵ درصد، رتبه اول را به خود اختصاص داده‌اند؛ علاوه بر این از مجموع ۲۲۶ عنوان مجله‌ای که اعضای هیئت علمی دانشکده مورد استفاده قرار داده‌اند، ۱۰۵ عنوان از مجلات مورد استناد در فهرست موجودی کتابخانه یافت نشدند ولی بیشتر کتاب‌های پراستناد در کتابخانه موجودند.

فرضیه تحقیق

به نظر می‌رسد مجلات بیشتر از کتاب‌ها مورد استفاده و استناد قرار گرفته‌اند.

پرسش‌های پژوهش

۱. کدام یک از انواع منابع اطلاعاتی در نوشتن پایان‌نامه‌ها بیشترین کاربرد را داشته‌است؟
۲. نیم‌عمر کتب و مجلات مورد استفاده در پایان‌نامه‌ها چقدر است؟
۳. توزیع جغرافیایی استنادها برحسب محل نشر کتب و پایان‌نامه‌ها چگونه است؟
۴. مجلات هسته براساس قانون برادفورد کدامند؟
۵. بیشترین استناد در پایان‌نامه‌ها به کدام یک از زبان‌ها (فارسی، عربی، انگلیسی و...) است؟
۶. مهم‌ترین عناوین کتب مورد استفاده در نگارش پایان‌نامه‌ها کدام‌ها هستند؟
۷. الگوی نویسندگی منابع پایان‌نامه‌ها چگونه است؟

مطالعات انجام‌شده در خارج از ایران

لی^۱ و سوی^۲ (۲۰۰۲) در تحقیقی به نام «تحلیل استنادی پژوهش‌های مدیریت و سازمان در جامعه چین» با تحلیل استنادی ۲۲۶ مقاله تحقیقی در این زمینه که طی سال‌های ۱۹۸۴ تا ۱۹۹۹ در بیست مجله علمی انگلیسی به چاپ رسیده‌است، ۵۲ مقاله و نویسندگان تأثیرگذار در این حوزه را مشخص کردند؛ سپس به ارائه پیشنهادهایی در این زمینه پرداختند.

اوکی^۳ (۲۰۰۳) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های رشته تعلیم و تربیت»، پس از تحلیل استنادی هفتاد پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته تعلیم و تربیت که میان سال‌های ۱۹۹۲ تا ۲۰۰۲ به کتابخانه دانشگاه Delta State ارائه شده بودند، می‌نویسد: بیشتر دانشجویان از کتاب بیش از سایر مواد و منابع کتابخانه‌ای استفاده می‌کنند؛ از میان مجلات علمی که مورد استناد واقع شده‌اند، ۵۰ درصد در مجموعه کتابخانه در دسترس بوده‌اند و شش مجله از هجده مجله مورد استناد به‌عنوان مجلات هسته شناخته شده‌اند؛ این به آن معنی است که کتابخانه باید مجموعه مجلات علمی تعلیم و تربیت را گسترش دهد؛ لازم به یادآوری است که برترین نشریه در این بررسی، WAJE^۴ بوده‌است.

شریف^۵ و محمود^۶ (۲۰۰۴) در پژوهشی با عنوان «چطور اقتصاددانان به مقالات و نوشته‌ها استناد می‌کنند؟»، به منظور یافتن الگوی استنادی مقالات دو مجله PDR^۷ و PESR^۸، ابتدا هشت دوره از هر مجله را انتخاب کردند سپس با استفاده از تحلیل استنادی نتیجه گرفتند که PDR، مجله‌ای با بیشترین استناد است و استنادهایی که اقتصاددانان انجام داده‌اند، عقب‌تر از حوزه‌های بین‌المللی است؛ دلایل آنان برای

1. Li
2. Tsui
3. Okiy
4. West African Journal of Education
5. Sharif
6. Mahmood
7. Pakistan Development Review
8. Pakistan Economic and Social Review

چنین نتیجه‌گیری بدین شرح است: بیش از ۵۰ درصد استناد در هر دو مجله از منابعی غیر از نشریات (به‌طور عمده کتاب‌ها) است، اگرچه به منابع آنلایین نیز استناد شده است تعداد آنها ناچیز است که نشان‌دهنده شکاف و عدم آموزش در استفاده از چنین منابعی است. حدود ۴۷ درصد کل استنادهای PDR به پنج سال اخیر تعلق داشته‌اند، در حالی که تنها ۲۵ درصد استنادهای PESR به پنج سال اخیر تعلق دارند. بیش از ۵۰ درصد از استنادهای هر دو مجله یادشده، تک‌مؤلفی هستند. شباهت‌هایی بسیار از نظر استناد به نشریات در هر دو مجله وجود دارند؛ به‌عنوان نمونه، بسیاری از نشریات پراستناد به کشور آمریکا تعلق داشته‌اند. تعداد زیادی از محققان به منابع قدیمی استناد می‌کنند، بنابراین بررسی عواملی که سبب چنین اقدامی شده‌اند، ضروری است.

چی کیت^۱ و پاتیل^۲ (۲۰۰۸) به‌منظور نگارش مقاله‌ای با عنوان «تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی ارائه‌شده به دانشگاه پونا» ابتدا ۲۷ پایان‌نامه دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی را که میان سال‌های ۱۹۸۲ تا ۲۰۰۵ به دانشگاه پونا ارائه‌شده بودند، انتخاب کردند؛ سپس ۶۲۵۷ استناد از پایان‌نامه‌های یادشده استخراج و برحسب شکل یا نوع منبع به دسته‌های مختلف تقسیم‌بندی شدند؛ پس از انتقال داده‌ها به نرم‌افزار SPSS، نتایج زیر به‌دست آمدند:

نزدیک به نیمی از استنادها متعلق به مجلات هستند و پس از آن به ترتیب، استناد به کتاب و استناد به وب در مراحل بعدی قرار می‌گیرند. پراستنادترین نشریه College and Research Libraries است و مقام دوم را نشریه Scientometrics در اختیار دارد؛ بر همین اساس، پنج نشریه به‌عنوان مجلات هسته و ۵۵ نشریه به‌عنوان مجلات مهم معرفی شده‌اند. ناشران تجاری در رتبه نخست، ناشران دانشگاهی در جایگاه دوم و ناشران دولتی در پایین‌ترین مرتبه هستند. بیشترین استنادها، دارای الگوی نویسندگی تک‌نفره، پس از آن، دونفره و در آخر، چهارنفره هستند. هند پس از آمریکا پراستنادترین کشور شناخته شده است. بیشترین استنادها به زبان انگلیسی و پس از آن (با اختلافی بسیار زیاد) به زبان Marathi صورت گرفته است.

ریاحی‌نیا^۳ (۲۰۱۰) در پژوهش خود با عنوان «تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی» با هدف تحلیل رفتارهای استنادی دانشجویان، ۲۵۹ پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی میان سال‌های ۲۰۰۳ تا ۲۰۰۸ را از پنج دانشگاه مستقر در شهر تهران گردآوری و منابع آنها را با استفاده از سیاهه واری^۴ مطالعه کرد؛ نتایج، گویای آن هستند که اگرچه تعداد کل منابع چاپی مورد استناد، بسیار بیشتر از منابع الکترونیک بوده، استناد به منابع الکترونیک انگلیسی، بیشتر از استناد به منابع الکترونیک فارسی بوده است؛ به‌دیگر سخن، منابع الکترونیک فارسی برای دانشجویان کتابداری و اطلاع‌رسانی قابل‌دستیابی نیستند، البته نباید فراموش کرد که هرگاه آنان به منابع الکترونیک دسترسی داشته باشند مجلات علمی را به کتب الکترونیکی ترجیح می‌دهند. لازم به یادآوری است که این بررسی، کتاب‌ها را مطلوب‌ترین منبع برای مطالعات پژوهشی دانشجویان معرفی می‌کند.

1. Chikate
2. Patil
3. Riahinia
4. Checklist

اوزن/اوچاک^۱ (۲۰۱۱) به دلیل اینکه احساس می‌کرد، رفتار اطلاعاتی هنرمندان به‌درستی مطالعه‌نشده و به نیازهای اطلاعاتی آنان بی‌توجهی شده‌است، طی پژوهشی با عنوان «استفاده از اطلاعات در هنر» ۸۳ پایان‌نامه کارشناسی ارشد و دکتری^۲ هنر (در پنج رشته طراحی گرافیکی^۳، معماری داخلی، کوزه‌گری و ساخت شیشه^۴، مجسمه‌سازی و نقاشی) را که میان سال‌های ۱۹۸۳ تا ۲۰۰۷ به دانشگاه Haceteppe ترکیه ارائه‌شده‌بودند، تحلیل استنادی کرد و به نتایج زیر دست‌یافت:

حجم متوسط پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد، ۸۶ صفحه است درحالی‌که حجم متوسط پایان‌نامه‌های دکتری، ۱۱۶ صفحه است. بیش از نیمی از منابع مورد استناد به زبان ترکی و ۱۹/۷ درصد از دیگر زبان‌ها به ترکی ترجمه‌شده‌اند. انگلیسی، دومین زبان کاربردی است و استفاده از دیگر زبان‌ها به‌طور قابل‌ملاحظه‌ای، کم است. کتاب، پراستنادترین منبع بوده، مجلات در مقام دوم و کنفرانس‌ها و گردهمایی‌ها در آخرین رتبه قراردارند؛ اوزن/اوچاک، چنین نتیجه‌گیری می‌کند: بیشتر هنرمندان از منابعی استفاده می‌کنند که در قالب کتاب منتشر می‌شوند، ایشان استفاده از منابع به زبان محلی و بومی را ترجیح می‌دهند و ممکن است با موانعی در بازیابی اطلاعات به سایر زبان‌ها روبه‌رو شوند.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر، پژوهشی کتاب‌سنجی (با استفاده از فن تحلیل استنادی) و از نوع تحلیل محتواست. جامعه آماری پژوهش، شامل تمامی استنادهای موجود در بخش منابع و مآخذ پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته کشاورزی دانشگاه بوعلی‌سینا میان سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۹ است. به‌طور کلی، ۱۰۷ عنوان پایان‌نامه که در شاخه‌های توسعه روستایی، آبیاری و زهکشی، باغبانی، بیماری‌شناسی گیاهی، بیوتکنولوژی کشاورزی، خاک‌شناسی، زراعت، علوم دامی و حشره‌شناسی کشاورزی نوشته‌شده‌بودند، در این تحقیق بررسی شدند که شش پایان‌نامه به دلیل اینکه «برای دریافت درجه پس از کارشناسی» نوشته‌شده‌بودند، حذف شدند. از ۱۰۱ پایان‌نامه باقی‌مانده، ۳۵۴۲ استناد استخراج شد که ۱۶۳ استناد به‌عنوان مآخذ کور شناسایی و ۹ استناد طبق تعریف عملیاتی از جامعه پژوهش خارج شدند؛ بنابراین، ۳۳۷۰ استناد تحلیل شدند.

متأسفانه عدم رعایت شیوه‌های استناددهی و ارائه ناقص اطلاعات کتاب‌شناختی و همچنین وجود مآخذ کور از مهم‌ترین محدودیت‌های پژوهش هستند.

شیوه و ابزارهای گردآوری اطلاعات

ابتدا با مراجعه مستقیم به کتابخانه دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی‌سینا، تصویری از فهرست پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد تهیه‌شد؛ سپس با رؤیت بخش منابع و مآخذ پایان‌نامه‌ها، مشخصات هر یک از استنادها روی فیش برگه‌های مخصوص (شامل چندین ستون متغیر با هدف گردآوری اطلاعات درباره

1. Özenç Uçak
2. Proficiency
3. Graphic Design
4. Ceramics and Glass

نام پدیدآور، عنوان منبع، تعداد نویسنده، زمان نشر، زبان مورد استفاده، محل نشر و ... نوشته شد؛ آنگاه به منظور رفع نواقص از وبسایت^۱ های کتابخانه کنگره آمریکا^۲، کتابخانه بریتانیا^۳، سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران^۴، کتابخانه ملی کشاورزی آمریکا^۵، کمیته ملی آبیاری و زهکشی^۶، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران^۷، بانک اطلاعات نشریات کشور^۸، پایگاه مجلات تخصصی نور^۹، پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی^{۱۰}، تارنمای Genamics journal seek^{۱۱} و فهرستگان کتابخانه‌های دانشگاه بوعلی سینا استفاده شد؛ همچنین برای یافتن اماکن و موقعیت‌های جغرافیایی از دانشنامه آزاد ویکی پدیا^{۱۲} بهره‌برداری شد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

پس از تکمیل اطلاعات کتاب‌شناختی، داده‌های گردآوری شده ابتدا به Word 2007 منتقل شدند؛ سپس با استفاده از روش‌های آمار توصیفی (نمودار میله‌ای و رسم جدول‌های آماری) و آمار استنباطی (آزمون نسبت دو جمله‌ای برای آزمون فرضیه)، با کمک نرم‌افزارهای SPSS 19 و Excel 2007 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

یافته‌های پژوهش

پرسش ۱. کدام یک از انواع اطلاعاتی در نوشتن پایان‌نامه‌ها بیشترین کاربرد را داشته‌است؟

مجلات با ۱۵۳۳ استناد (۴۵/۴۸ درصد)، رتبه اول را در اختیار دارند؛ کتب با ۱۲۹۶ استناد (۳۸/۴۵ درصد) در مقام دوم هستند؛ پایان‌نامه‌ها با ۴۱۳ استناد (۲/۲۶ درصد) در جایگاه سوم و کنفرانس‌ها، سمینارها، همایش‌ها، کارگاه‌ها، کنگره‌ها در مجموع با شصت (۶۰) استناد (۱/۷۸ درصد) در مرتبه چهارم قرار دارند؛ گزارش و طرح پژوهشی در مجموع با ۵۵ استناد (۱/۶۴ درصد) در مکان پنجم و جزوات درسی با هشت (۸) استناد (۰/۲۴ درصد) در رده ششم جای می‌گیرند. کمترین میزان، به وبسایت‌ها با پنج استناد (۰/۱۵ درصد) تعلق دارد؛ بنابراین مجلات، بیشترین کاربرد را در نوشتن پایان‌نامه‌ها دارند.

پاسخ بالا با نتایج صدیقی (۱۳۸۰)، تصویری قمصری و جهان‌نما (۱۳۸۵)، جهان‌نفر (۱۳۸۷)، قلی‌پور (۱۳۸۸)، اسماعیل‌زاد حجیبی (۱۳۹۰) و چی کیت و پاتیل (۲۰۰۸) همخوانی دارد و با یافته‌های آژیده (۱۳۸۱)، احمدزاده (۱۳۸۴)، اوکی (۲۰۰۳)، ریاحی‌نیا (۲۰۱۰) و اوزن اوچاک (۲۰۱۱) که کتب را در

1. Website
2. Library of Congress (www.loc.gov)
3. The British Library (www.bl.uk)
4. www.nlai.ir
5. National Agricultural Library (www.nal.usda.gov)
6. www.irncid.org
7. www.irandoc.ac.ir
8. www.magiran.com
9. www.noormags.com
10. www.sid.ir
11. www.journalseek.net
12. www.wikipedia.org

درجه اول اهمیت می‌دانند، مطابقت ندارد.

پرسش ۲. نیم‌عمر کتب و مجلات مورد استفاده در پایان‌نامه‌ها چقدر است؟

نیم‌عمر کتب فارسی، دوازده سال، نیم‌عمر مجلات فارسی هفت سال، نیم‌عمر کتب لاتین، شانزده سال و نیم‌عمر مجلات لاتین نیز شانزده سال است؛ این بدان معنی است که پژوهشگران از کتب و مجلات فارسی به‌روزتر و کتب و مجلات لاتین قدیمی استفاده کرده‌اند؛ لیکن نیم‌عمر کل در حدود سیزده سال است؛ یعنی، نیمی از کتب و مجلات مورد استفاده به سیزده سال اخیر تعلق دارند که نشان‌دهنده قدمت منابع مورد استفاده است.

پاسخ یادشده با نتایج صدیقی (۱۳۸۰)، احمدزاده (۱۳۸۴)، تصویری قمصری و جهان‌نما (۱۳۸۵)، قلی‌پور (۱۳۸۸)، اسماعیل‌زاد حجیبی (۱۳۹۰) همخوانی دارد و با یافته‌های جهان‌نفر (۱۳۸۷) که نیم‌عمر منابع مورد کاربرد را کمتر از هفت سال محاسبه کرده، برابری نمی‌کند و دلیل عدم تطابق، آن است که علم پزشکی با مرگ و زندگی انسان‌ها سروکار دارد و به همین سبب، استناد به منابع جدید، امری الزامی است.

پرسش ۳. توزیع جغرافیایی استنادها برحسب محل نشر کتب و پایان‌نامه‌ها چگونه است؟

از ۱۷۴۶ استناد صورت‌گرفته به کتب و پایان‌نامه‌ها ایران با ۱۵۰۰ استناد (۸۵/۹۱ درصد) در مرتبه نخست، آمریکا با ۱۵۴ استناد (۸/۸۲ درصد) در رتبه دوم، انگلستان با ۴۳ استناد (۲/۴۶ درصد) در مقام سوم، هلند با پانزده (۱۵) استناد (۰/۸۶ درصد) در جایگاه چهارم، آلمان و استرالیا هریک با شش (۶) استناد (۰/۶۸ درصد) در سکوی پنجم، کانادا با چهار (۴) استناد (۰/۲۳ درصد) در مکان ششم و هند با سه (۳) استناد (۰/۱۷ درصد) در پله هفتم قرار می‌گیرند؛ فلسطین اشغالی (اسرائیل)، اسکاتلند و ایتالیا هریک با دو (۲) استناد (۰/۳۳ درصد) و کشورهای ارمنستان، پاکستان، روسیه، سوئیس، غنا، فرانسه، مصر، مکزیک، یونان هریک با یک (۱) استناد (۰/۵۴ درصد) در مرحله آخر قرار می‌گیرند؛ بنابراین سه کشور اول به ترتیب عبارت‌اند از: ایران، آمریکا و انگلستان.

پاسخ به‌دست‌آمده با نتایج صدیقی (۱۳۸۰) به‌طور کامل هماهنگی دارد و با یافته‌های قلی‌پور (۱۳۸۸)، اسماعیل‌زاد حجیبی (۱۳۹۰)، لی و سویی (۲۰۰۲)، اوکی (۲۰۰۳) و چی کیت و پاتیل (۲۰۰۸) که ایالات متحده را برترین کشور معرفی می‌کنند، همخوانی ندارد.

پرسش ۴. مجلات هسته براساس قانون برادفورد کدام‌اند؟

مجلات هسته فارسی عبارت‌اند از:

- مجله علوم کشاورزی ایران؛
 - مجله علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی؛
 - مجله آفات و بیماری‌های گیاهی؛
 - مجله دانش کشاورزی (دانش کشاورزی پایدار)؛
 - علوم کشاورزی و منابع طبیعی.
- مجلات هسته لاتین عبارت‌اند از:

- *Soil Science Society of America Journal*

- *Journal of Soil Science*

- *Journal of Environmental Quality*

- *Soil Biology & Biochemistry*

در کل، مجلات از قانون برادفورد تبعیت می‌کنند.

احمدزاده (۱۳۸۴) در پژوهش خود چهار عنوان نشریه فارسی و شش مجله لاتین را به عنوان مجلات هسته معرفی می‌کند، در حالی که تصویری قمصری و جهان‌نما (۱۳۸۵)، سه نشریه را در مقام مجلات هسته می‌شناسند؛ ایشان AIAA Journal را به عنوان پراستنادترین نشریه معرفی می‌کنند. جهان‌نفر (۱۳۸۷) هفت مجله فارسی و ده نشریه لاتین را مجلات هسته می‌خواند، لیکن قلی‌پور (۱۳۸۸) سه عنوان نشریه را در مقام مجلات هسته شناسایی می‌کند. اسماعیل‌زاد حجیبی (۱۳۹۰)، دو نشریه را مجله هسته می‌داند. اگرچه اوکی (۲۰۰۳) شش مجله از هجده نشریه (۳۳/۳ درصد) را در زمره مجلات هسته جای می‌دهد، چس کیت و پاتیل (۲۰۰۸)، یازده نشریه را در منطقه هسته قرار می‌دهند.

پرسش ۵. بیشترین استناد در پایان‌نامه‌ها به کدامیک از زبان‌ها (فارسی، انگلیسی، عربی و...) است؟

زبان فارسی با ۲۰۵۲ استناد (۶۰/۸۹ درصد)، زبان انگلیسی با ۱۳۱۵ استناد (۳۹/۰۲ درصد) و سایر زبان‌ها با سه استناد (۰/۰۹ درصد) در رتبه‌های اول تا سوم قرار می‌گیرند. به زبان عربی استناد نشده است، بنابراین بیشترین استناد در پایان‌نامه‌ها به زبان فارسی است.

پاسخ بالا با نتایج آثریده (۱۳۸۱)، احمدزاده (۱۳۸۴) و ریاحی‌نیا (۲۰۱۰) همخوانی داشته، با یافته‌های صدیقی (۱۳۸۰)، تصویری قمصری و جهان‌نما (۱۳۸۵)، جهان‌نفر (۱۳۸۷)، قلی‌پور (۱۳۸۸)، اسماعیل‌زاد حجیبی (۱۳۹۰) و چس کیت و پاتیل (۲۰۰۸) که معتقدند انگلیسی، پراستنادترین زبان است تضاد دارد. اوزن اوچاک (۲۰۱۱)، تنها کسی است که زبان ترکی را مقدم بر دیگر زبان‌ها می‌داند.

پرسش ۶. مهم‌ترین عناوین کتب مورد استفاده در نگارش پایان‌نامه‌ها کدام‌ها هستند؟

حاصل‌خیزی خاک (نوشته علی‌اکبر سالاردینی)، خلاصه مقالات پانزدهمین کنگره گیاه‌پزشکی ایران، خلاصه مقالات چهاردهمین کنگره گیاه‌پزشکی ایران (هریک با هفده بار استناد) و چکیده مقالات سومین همایش گیاهان دارویی (با شانزده بار استناد) به عنوان کتب پراستناد، مشخص شده‌اند. شاید دلیل استناد به سه کتاب نخستین، آن است که دانشجویان می‌توانند این کتب را از کتابخانه دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی‌سینا به امانت بگیرند. متأسفانه هیچ‌یک از کتب لاتین به عنوان کتب پراستناد شناسایی نشده‌اند.

این پاسخ با یافته‌های آثریده (۱۳۸۱) هماهنگی دارد و با نتایج احمدزاده (۱۳۸۴) که دو کتاب فارسی و دو کتاب لاتین را به عنوان پراستنادترین کتب معرفی می‌کند، همسو نیست.

پرسش ۷. الگوی نویسندگی منابع پایان‌نامه‌ها چگونه است؟

۱۱۳۸ استناد (۳۳/۷۷ درصد) را یک نویسنده، ۹۵۱ استناد (۲۸/۲۲ درصد) را دو نویسنده، ۶۴۴ استناد

(۱۹/۱۱ درصد) را سه نویسنده، ۵۷۸ استناد (۱۵/۱ درصد) را بیش از سه نویسنده و ۵۹ استناد (۱۷/۷۵ درصد) را تنالگان نوشته‌اند؛ بدین ترتیب، روحیه همکاری نویسندگان، ضعیف به نظر می‌رسد چراکه اغلب آنان به صورت فردی به تحقیق و نگارش پرداخته‌اند. پاسخ بالا با نتایج جهانر (۱۳۸۷)، شریف و محمود (۲۰۰۴)، چی کیت و پاتیل (۲۰۰۸)، اوزن اوچاک (۲۰۱۱) همخوانی داشته، با یافته‌های قلی‌پور (۱۳۸۸) و اسماعیل‌زاد حجبی (۱۳۹۰) که اعتقاد دارند استنادها از الگوی دو نویسنده یا بیشتر پیروی می‌کنند، همسو نیست.

آزمون فرضیه پژوهش

از آزمون نسبت دوجمله‌ای استفاده می‌کنیم و دو فرض زیر را در نظر می‌گیریم:
 H_0 : نسبت استفاده از مجلات و کتب برابر است.
 H_1 : نسبت استفاده از مجلات و کتب برابر نیست.

جدول ۱. آزمون نسبت دوجمله‌ای در خصوص فرضیه دوم پژوهش

p مقدار دوطرفه	آزمون نسبت	نسبت مشاهده شده	تعداد
.000a		.50	46
		.50	54
		1.00	2829

بر اساس مقدار P به دست آمده (که کمتر از ۰/۰۵ است)، فرض برابری دو گروه رد می‌شود؛ پس سطح معنی‌داری به دست آمده، نشانگر و تأییدکننده آزمون صورت گرفته است و با تکیه بر نتایج حاصل از آزمون نسبت دوجمله‌ای می‌توان پذیرفت که میانگین به دست آمده، دارای تفاوت و نابرابری بوده است؛ در واقع، فرض صفر (۰) رد شده و فرض H_1 مورد تأیید قرار گرفته است؛ همچنین با عنایت به نسبت ۰/۵۴ حاصل شده برای گروه دوم (یعنی، مجموع مجلات)، متوجه می‌شویم که فرضیه تأیید می‌شود و این بدین معنی است که مجلات، بیشتر از کتب مورد استفاده و استنادند.

بحث و نتیجه‌گیری

بررسی پیشینه‌ها نشان می‌دهد که کتب و مجلات، همواره رتبه اول استناد را در اختیار دارند؛ در حالی که اگرچه استناد به پایان‌نامه‌ها و وب، همیشه پس از کتب و مجلات قرار می‌گیرد، جایگاه آنان ثابت نبوده، با فراز و فرودهایی همراه است؛ این نکته برای تحقیق حاضر، صادق است. به نظر می‌رسد که پایان‌نامه‌ها چندان اهمیت ندارند و دانشجویان کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا به پایان‌نامه‌ها بیشتر به چشم راهنمایی برای نگارش رساله خویش نگاه می‌کنند. هنگام مرور پیشینه‌ها عللی بسیار برای تعداد ناچیز استناد یا عدم استناد به اینترنت می‌توان یافت (از جمله عدم آموزش در استفاده از چنین منبعی، استفاده از اینترنت فقط و فقط برای مکان‌یابی اطلاعات و عدم آشنایی پژوهشگر با چگونگی استناد به منابع الکترونیکی)؛ اما نویسنده این سطور عقیده دارد، دانشجویان کشاورزی هنگامی به اینترنت رجوع می‌کنند که نتوانند اطلاعات مورد نیاز خود را از طریق منابع دیگر (به ویژه منابع مکتوب) کسب کنند.

با توجه به تأیید فرضیه اول و پیشی گرفتن زبان فارسی نسبت به دیگر زبان‌های مورد استفاده دانشجویان، برتر بودن کشور عزیزمان ایران از نظر توزیع جغرافیایی و عدم شناخته شدن هیچ‌یک از کتب لاتین به عنوان کتب پر استناد می‌توان به یک مطلب پی‌برد:

منابع، بیشتر بومی و محلی بوده‌اند که این موضوع با یافته‌های *اوزن/اوچاک* (۲۰۱۱) هم‌تراز بوده، با نتایج شریف و محمود (۲۰۰۴) در تقابل است.

جدول ۲. میزان استفاده از کتب و مجلات به تفکیک زبان در پایان‌نامه‌ها

زبان	مجموع استناد به کتب	درصد	مجموع استناد به مجلات	درصد
فارسی	۱۰۷۴	۸۲/۸۷	۴۷۳	۳۰/۸۵
لاتین	۲۲۲	۱۷/۱۳	۱۰۶۰	۶۹/۱۵
جمع	۱۲۹۶	۱۰۰	۱۵۳۳	۱۰۰

مطلب دیگر، استناد زیاد به مجلات لاتین است. با توجه به تأیید فرضیه دوم، همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود، تفاضل نشریات لاتین و فارسی، ۵۸۷ استناد (۳۸/۳ درصد) است. از جمله دلایل آن، «تأکید زیاد استادان کشاورزی بر استفاده از مجلات لاتین (به سبب بالاتر بودن سطح علمی آنها)، عدم آشنایی دانشجویان با نشریات فارسی زبان و دریافت نامنظم قالب چاپی این مجلات توسط کتابخانه (دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا)» قابل اشاره‌اند.

منابع

- آزیده، باهره. (۱۳۸۱). تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی دانشکده ادبیات دانشگاه تهران (۱۳۷۰ تا ۱۳۷۶). *کتابداری*، ۳۹، ۱۰۹-۱۲۰.
- احمدزاده، سعادت. (۱۳۸۴). تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های دکترای شهرسازی و معماری دانشکده هنرهای زیبا. *فصلنامه کتاب*، ۶۲، ۳۳-۴۸.
- اسماعیل‌زاد حجی، سیما. (۱۳۹۰). تحلیل استنادی طرح‌های پژوهشی اعضای هیئت علمی دانشکده دندان‌پزشکی تبریز [به‌منظور] تعیین الگوی رفتار علمی پژوهشگران ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۸. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه آزاد اسلامی. همدان.
- ایزدی، ریحانه. (۱۳۸۸). تحلیل استنادی و تعیین منابع اثرگذار در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان در سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۶. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری. دانشگاه آزاد اسلامی. همدان.
- تصویری قمصری، فاطمه و جهان‌نما، محمدرضا. (۱۳۸۵). تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های پژوهشگران پژوهشکده مهندسی جهاد کشاورزی. *فصلنامه کتاب*، ۶۷، ۷۵-۸۸.
- جهانفر، رحمان. (۱۳۸۷). تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های دانشگاه علوم پزشکی آجا (۱۳۸۰ تا ۱۳۸۵). پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه آزاد اسلامی. همدان.

چاوشی نجف‌آبادی، زهرا. (۱۳۸۸). تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکترای رشته زبان و ادبیات عرب دانشکده زبان های خارجی دانشگاه اصفهان سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۶. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری. دانشگاه آزاد اسلامی. همدان.

حری، عباس. (۱۳۸۱). تحلیل استنادی. دایره المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی (ج. ۱). تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

رسول‌زاده خلیق، مریم. (۱۳۸۷). تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های دانشکده دندان‌پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تبریز در سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۶. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه آزاد اسلامی. همدان.

صدیقی، مه‌ری. (۱۳۸۰). تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های فارغ‌التحصیلان حوزه علوم زمین موجود در مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، علوم اطلاع‌رسانی، ۱۷ (۱ و ۲)، ۳۰-۴۱.

قلی‌پور، جهانگیر. (۱۳۸۸). تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های شیمی دانشگاه تبریز در سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۶. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه آزاد اسلامی. همدان.

Chikate, R.V., & Patil, S. K. (2008). Citation analysis of theses in library and information science submitted to Pune University, India: A pilot study. (*Library Philosophy and Practice*).

Li, J., & Tsui, A. S. (2002). Citation analysis of management and organization research in the Chinese context: 1984-1999. *Asia Pacific Journal of management*, 19, 87-107.

Okiy, R. B. (2003). A citation analysis of education dissertations at the Delta State University, Abraka, Nigeria. *Collection Building*, 22(4), 158-161.

Özneç, U. N. (2011). Information use in art: A citation analysis of source used in art theses in Turkey. *The Journal of Academic Librarianship*, 37(1), 77-81.

Raihinia, N. (2010). A citation analysis study of MA dissertations in the library and information science field in universities in Tehran. *Library Review*, 59(1), 55-64.

Sharif, M. A., & Mahmood, K. (2004). How economist cite literature: Citation analysis of two core Pakistani economic journals. *Collection Building*, 23(4), 172-176.